ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Gleaner

Vol 21 (1997)

In Memoriam of Leandros Vranousis

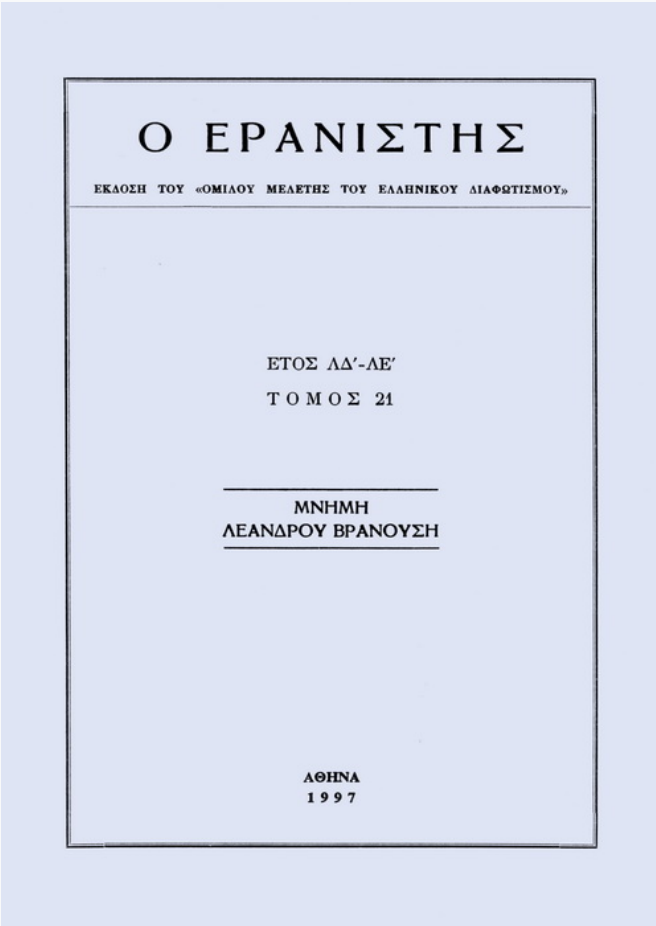

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ»

ΕΤΟΣ ΛΔ'-ΛΕ'

ΤΟΜΟΣ 21

ΜΝΗΜΗ
ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

ΑΘΗΝΑ
1997

Λέανδρος Βρανούσης, 1921-1993: Οι δύο ιστορίες

Σπ. Ι. Ασδραχάς

doi: 10.12681/er.201

To cite this article:

Ασδραχάς Σ. Ι. (1997). Λέανδρος Βρανούσης, 1921-1993: Οι δύο ιστορίες. *The Gleaner*, *21*, 9–14. https://doi.org/10.12681/er.201

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 23/04/2024 21:44:05

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, 1921-1993: ΟΙ ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ ἔχουν μιλήσει πολλοί, ὅλοι τους τιμητικά, ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο του, ὅλοι τους μὲ ἀγάπη, ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ πρόσωπό του. Κάποιοι, συναγωνιστές του ἢ φίλοι του, ἄφησαν, σὲ ἀνύποπτο χρόνο, τὴ μαρτυρία τους γιὰ τὴν καθημερινότητά του, τὸ δύσκολο ζῆν· ἄλλοι τους μίλησαν ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ θυμήθηκαν τὰ βουνά, τὴν ἀντίσταση, τὴ Διαφώτιση· ἀκόμη καὶ τὰ ποιήματά του:

πάρε τ' ἀπάτητο στρατὶ ποὺ πάει
στὶς ἄγνωρες κορφές, στὰ καταράχια,
π' ὁ ἀιτὸς πετώντας σύγνεφα τρυπάει
καὶ πάει. Σὲ μαγεμένη ἐκεῖ σπηλιὰ
δροσόνερο δακρύζουν κάποια βράχια.
Καλότυχος ἂν πιεῖς καὶ μιὰ σταλιά!

Ψήγματα ὅλα τοῦτα μιᾶς βιογραφίας, ὄχι μόνο πνευματικῆς. Μίλησε καὶ ὁ ἴδιος κατὰ καιρούς γιὰ τὸν ἑαυτό του, μάλιστα στὰ 1977, ὅταν χρειάστηκε νὰ ὑποβάλει ἕνα ὑπόμνημα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ νὰ γίνει ἀποδέκτης μιᾶς ἀμήχανης ἀπόρριψης. Μίλησε γιὰ νὰ πεῖ πολλά: ἀνάμεσα σὲ ὅσα εἶπε, ἕνα ἰδιαιτέρως καίριο, οἱ λόγοι δηλαδὴ ποὺ ὑπαγόρευαν τὸ πεδίο τῆς ἐπιστημονικῆς του ἔρευνας. Εἶναι λόγοι ποὺ παραπέμπουν σὲ μιὰ ἀνάγκη γιὰ συνθετικὴ πρόσληψη τῆς ἱστορίας καὶ ὑποδεικνύουν τὴν αἴσθηση μιᾶς συνολικῆς ἱστορίας: αὐτὴ τὴν ἀνάγκη κι αὐτὴ τὴν αἴσθηση τὴν κατακερμάτισε σὲ ἕνα πλῆθος ἐξειδικευμένων ἐρευνῶν, τὸ συνδετικὸ νῆμα τῶν ὁποίων δὲν εἶναι γιὰ ὅλους εὔδηλο. Γιατὶ ὁ Λέανδρος ἀνῆκε σ' ἐκείνη τὴ γενιὰ ποὺ ἀποστρεφόταν τὴν ἐκφορὰ τῆς θεωρίας, ἀναγκαστικὸ τίμημα τῆς ἐπιστημονικοποίησης τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν κάτω ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ ἑνὸς ἀνισοσκελοῦς θετικισμοῦ. Μίλησαν, λοιπόν, πολλοὶ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔγραψε: τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἔχει γίνει λόγος γιὰ τὸν *ὅλον* Βρανούση. Οὔτε σήμερα θὰ γίνει.

Συνήθως γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος λένε πὼς ταιριάζει ἕνα

εἶδος βιογραφίας, ἡ πνευματικὴ βιογραφία: παραπέμπει, ὅπως κάθε βιογραφία, σὲ συλλογικὰ φαινόμενα καὶ ζητιέται νὰ ἑρμηνευθεῖ μέσα ἀπ' αὐτά· παραπέμπει, σὲ τελευταία ἀνάλυση, στὴν ἀτομικὴ πρόσληψη τῶν συλλογικῶν φαινομένων, στὰ ἀτομικὰ ἀλλιῶς δράματα. Ὡστόσο, γιὰ τὸ Λέανδρο ἡ ἁπλούστερη μορφὴ πνευματικῆς βιογραφίας, δηλαδὴ ἡ ἀποτίμηση τοῦ ἐρευνητικοῦ του ἔργου, ἀνήκει στὰ δύσκολα καὶ ὄχι στὰ εὔκολα ἔργα: ἂν φυσικὰ λέγοντας ἀποτίμηση ἐννοοῦμε κάτι πέρα ἀπὸ τὴν περιληπτικὴ διατύπωση τῶν ὅσων ἔγραψε συνοδευόμενη ἀπὸ τὶς γενικὲς κρίσεις κάποιων ἐπαϊόντων· ἂν δηλαδὴ ἡ ἀποτίμηση ἔχει ὡς προϋπόθεση τὴ γνώση τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῶν θεμάτων μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος καταπιάστηκε μιὰ ὁλόκληρη ζωή, χωρὶς ποτὲ νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ κανένα ἀπ' αὐτά, χωρὶς ποτὲ νὰ θεωρεῖ ὅτι ξέμπλεξε μὲ κάποια ἀπ' αὐτά. Δύσκολο νὰ βρεῖς τὸν ἰδανικὸ ἀποτιμητὴ ποὺ θὰ διέθετε τὸ ἴδιο γνωστικὸ εὖρος τοῦ Λέανδρου Βρανούση: τὸ εὖρος αὐτὸ προϋποθέτει ἕνα συλλογικὸ ἱστορικό, πολλὰ πρόσωπα ποὺ θὰ συνέκλιναν μόνο ὡς πρὸς τὶς μείζονες ὑποθέσεις τοῦ ἔργου του, ὑποθέσεις ποὺ χρειάζεται νὰ συγκροτηθοῦν μέσα ἀπὸ ἕνα κατ' ἐξοχὴ εὑρετικοῦ χαρακτήρα ἔργο, ὑποθέσεις ποὺ δὲ διατυπώθηκαν ρητά. Ἰχνογραφήθηκαν ὅταν χρειάστηκε νὰ μιλήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του ξεπερνώντας τὸ φράγμα τῆς ἀριστοκρατικῆς του μετροέπειας· στὸ ὑπόμνημα τοῦ 1977.

Δίπλα στὴν πνευματική, μάλιστα πρὶν ἀπ' αὐτή, ὑπάρχει μιὰ ἄλλη βιογραφία, θὰ τὴν ἔλεγα τῶν κινημάτων τῆς ψυχῆς. Ἀπὸ τὶς ἐκφράσεις της θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διακρίνει τοὺς μουσικοὺς τόνους τῆς καλλιεργημένης του στιχουργίας ποὺ πηγαίνει περισσότερο στὸν Μαβίλη παρὰ στὸν Κρυστάλλη· θὰ μποροῦσε ἀκόμη περισσότερο κανεὶς νὰ ἐπιμείνει στὸ ἦθος ποὺ τὸν ὁδήγησε στὴν ΕΑΜικὴ ἀντίσταση καὶ σὲ ὅ,τι ἔμεινε ἀπ' αὐτὴν ὡς πόνος ζωῆς στὴ συνείδησή του· θὰ μποροῦσε νὰ συγκρατήσει τὸ μετακατοχικὸ δύσκολο ζῆν, γιὰ τὸ ὁποῖο ἄφησε τὶς τυχαῖες του μαρτυρίες ὁ Γιῶργος Κοτζιούλας, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγαπητούς του τῆς ἠπειρωτικῆς ὁμοψυχίας. Ὅλα τοῦτα θὰ μιλοῦσαν γιὰ μιὰ γενιὰ ποὺ γλίτωσε ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ κάποτε ἐξοικονόμησε τὴ ζωή: ὁ Λέανδρος ἀνήκει σ' αὐτό της τὸ κομμάτι. Εἶναι μιὰ γενιὰ ποὺ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους, ὅσοι περνοῦσαν ἀπὸ τὸ χέρι της, εἶχε προσπαθήσει νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸ διαιώνιο αἴτημα τῆς ἀπελευθέρωσης κάποιων δυνάμεων τῆς χώρας ποὺ οἱ ἐκπρόσωποί της τὶς θεωροῦσαν κι αὐτὲς διαιώνιες καὶ συνεχῶς καταπιεζόμενες· τὶς ἔλεγαν καὶ προδομένες, ὄχι μόνο αὐτοὶ ἀλλὰ κι ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτούς, οἱ προπάτορές τους, ὁ Παλαμὰς καὶ ἄλλοι. Βρῆκε ἡ γενιὰ αὐτὴ τὴ θέση στὸ ἀριστερὸ κίνημα, στὴν ἐθνική του μάλιστα ἐκδοχή, καὶ τοῦ ἔμειναν, οἱ ἐκπρόσω-

ποί της, πιστοί, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του: ὁ Λέανδρος ἐξοικονομώντας τὴ ζωὴ καὶ παίρνοντας βαθιὰ ἐκδίκηση, μαζὶ μὲ τὸν ἔπαινο τῶν σοφιστῶν. Ὁ Σκυλόσοφος καὶ ὁ Ρήγας μαζὶ μὲ τὸν Μάξιμο καὶ τὸν Περδικάρη, γιὰ νὰ μείνω σὲ ἐλάχιστα παραδείγματα, συσταίναν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ εὐδιάκριτα πεδία τῶν ψυχολογικῶν προϋποθέσεων τῶν ἐρευνητικῶν του ἐπιλογῶν, ἐκείνων ποὺ εἶχαν ὡς ἀφετηρία τὴν πίκρα τῆς ἡττημένης ἀντίστασης. Αὐτὲς ὅμως οἱ ἀριστερῆς προέλευσης ψυχολογικὲς καὶ ταυτόχρονα πολιτικὲς προϋποθέσεις δὲν μεταφράστηκαν σὲ ἕνα ὑποτιθέμενο αὐτονόητο ἀπάντημα μὲ τὸ μαρξισμό: τὸ ἱστοριογραφικὸ αἰτούμενο ἐξυπηρετοῦνταν ἀπὸ μιὰ πρωιμότερη ἀπαίτηση, τὴν ἀποκατάσταση τῶν γεγονότων. Προεῖχαν οἱ δρόμοι τῆς εὐρυμάθειας, οἱ δρόμοι τῆς εὑρετικῆς, τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς, τῶν τεχνικῶν τῆς ἱστορίας.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπαιτήσεις ὁ Λέανδρος ἔγινε ὑπόδειγμα. Θὰ τὸν ἀδικούσαμε ὅμως ἂν περιορίζαμε τὴν ἔμφασή μας στὴν πολυθεματικότητα τῶν ἐνδιαφερόντων του, στὴν ἀπέραντη εὐρυμάθειά του, στὴν ἀψεγάδιαστή του μεθοδικότητα· δὲν θὰ τὸν κατανοούσαμε, ἐπίσης, ἂν ἐκφράζαμε τὴ λύπη μας λέγοντας ὅτι ὅλο αὐτὸ τὸ τεράστιο γνωστικὸ κεφάλαιο, ἡ κωδικοποίηση τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τὴν Ἅλωση καὶ ὕστερα, δὲν πῆρε τὸ δρόμο τῆς γραπτῆς διατύπωσης, λέγοντας ὅτι ἡ τελειομανία ἢ ἡ ἀναβλητικότητά του τὸν ἔκαναν νὰ μὴ στέλνει στὸ τυπογραφεῖο τὰ κείμενα ποὺ εἶχε γράψει καὶ ἀνακοινώσει. Ἐξηγοῦμαι.

Ἡ εὐρυμάθειά του δὲν ἦταν μόνο τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς σωρευτικῆς διαδικασίας: πίσω ἀπ' αὐτὴ ὑπῆρχε ἕνα σχέδιο, μιὰ σύνθεση τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀναφέρομαι σὲ δυὸ συντεταγμένες τοῦ σχεδίου του, χωρὶς αὐτὲς οἱ δυὸ νὰ τὸ ἐξαντλοῦν ἢ νὰ τὸ συνοψίζουν, τὴ συνέχεια καὶ τὴν ἀσυνέχεια ποὺ καὶ οἱ δυὸ συνυπάρχουν στὸν ἴδιο χρόνο, ἀλλὰ ποὺ κάθε μιὰ ἔχει τὸ δικό της κοινωνικὸ καὶ πολιτισμικὸ χρόνο. Τὴν ἀσυνέχεια τὴν ἐκφράζει ὁ Διαφωτισμός, ἴσως καὶ ὁ Σκυλόσοφός του, ἂν τὸν εἴχαμε ὡς ἱστοριογραφικὸ ἀποτέλεσμα: πρόκειται γιὰ μιὰ ἀσυνέχεια ποὺ γίνεται συνέχεια μέσα ἀπὸ ἄλλους δρόμους, λόγου χάρη τὸ κίνημα γιὰ τὴ δημοτικὴ γλώσσα. Ὁ γλωσσικός του Ψαλίδας καὶ ὁ Βηλαρᾶς εἰκονογραφοῦν μὲ τὸν πιὸ «εὔγλωττο» —ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἴδιος— τρόπο τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴ μελέτη αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς συνέχειας μέσα ἀπὸ τὴν ἀσυνέχεια. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὰ φαναριώτικα τραγούδια, ἀσυνέχεια ἐδῶ μέσα ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν «μουσικολογιωτάτων», τραγούδια ποὺ τὰ ἔμασε ἕνα ἕνα καὶ τὰ ἔβλεπε ὡς μέλος καὶ στιχουργία, δηλαδὴ ὡς πολιτισμικὸ γεγονός. Τὴ συνέχεια τὴ βλέπει καὶ τὴν ἀναδεικνύει μὲ τὸ δικό του συστηματικὸ καὶ σοφὸ τρόπο σὲ ἄλλα ἐκφραστικὰ πεδία, ἐκκλησιαστικῆς ἢ κοσμικῆς προέλευ-

σης: τὰ χρονικὰ τῆς Ἠπείρου ἀποτελοῦν ἕνα καλὸ παράδειγμα ἀναλυτικῆς προσπέλασης στὸ θέμα αὐτό, καὶ ὄχι μόνο τὰ χρονικὰ τῆς Ἠπείρου ἀλλὰ καὶ οἱ Διδαχὲς τοῦ Νεάγου, τὰ λειτουργικὰ κείμενα. Ὡστόσο, ἡ συνέχεια αὐτὴ δὲν εἶναι μιὰ ἐπανάληψη, εἶναι μιὰ προσαρμογὴ καὶ μιὰ ἀνασηματοδότηση. Ὄχι μόνο αὐτό: εἶναι ἔκφραση πολιτισμικῶν ὡσμώσεων καὶ συγχρόνως δείκτης τῶν προσλήψεων τῶν συστατικῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς συνέχειας. Πρὸς τὴν πρώτη κατεύθυνση, γιὰ νὰ μὴν πολλαπλασιάζουμε τὰ παραδείγματα, πάλι οἱ Διδαχὲς τοῦ Νεάγου. Τὸ εὕρημα τοῦ Βρανούση δὲν συνίσταται ἁπλῶς στὸ ὅτι ὑπέδειξε τὸ πρότυπο τοῦ ἔργου αὐτοῦ, κάποιους λόγους τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κορινθίου· συνίσταται κυρίως στὸ ὅτι εἰκονογραφεῖ μέσω ἑνὸς πολυσήμαντου ἱστορικοῦ παραδείγματος τὴν ἔννοια τοῦ après Byzance, δείχνοντας συγχρόνως τὶς κοινωνικὲς προυποθέσεις τῶν πολιτισμικῶν ὡσμώσεων ποὺ συνεπάγεται ἡ ἔννοια αὐτή. Τὰ φαναριώτικα τραγούδια του δὲν καλύπτουν μόνο ἕνα γραμματειακὸ κενό: δείχνουν κι αὐτὰ μιὰ διαδικασία πολιτισμικῆς ὥσμωσης ποὺ ἀρχίζει αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν ιη' αἰώνα, ἀλλὰ ἐκφράζει τὴν ἱστορικότητα μιᾶς κοινωνίας ποὺ ἑδραιώνεται στὸν αἰώνα αὐτό. Ἡ «στρωματογραφία» —ὅπως τὴν ἔλεγε— τῶν ἠπειρωτικῶν χρονικῶν, ὡς εὑρετικὴ διάσταση τῆς ἔρευνας αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἱστορικῆς ἀπομνημόνευσης, παραπέμπει σὲ γενικότερα φαινόμενα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἡ ἀσυνέχεια τῶν σημαινομένων, ἡ ὀπτικὴ ἀσυνέχεια τῶν σημαινόντων δὲν εἶναι ἁπλῶς ἀντικείμενα τρυφῆς περὶ τὰ ἀξιοπερίεργα, ἀλλὰ δεῖκτες γιὰ τὴ διακρίβωση τῶν ὁρίων τῆς συνέχειας τῶν μηχανισμῶν τῆς μνήμης.

Ὅλα τοῦτα δὲν εἶναι ἄσχετα μὲ γενικότερες θεωρήσεις γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων καὶ γιὰ ὅ,τι αὐτὴ συνέλκει, τόσο ὡς πρὸς τὴν «κοινωνιολογία» της ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐργαλειακή της συγκρότηση. Ἡ ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων ξεκίνησε ὡς μιὰ ἀσύνδετη ἀνασκόπηση τῆς νεοελληνικῆς παιδείας γιὰ νὰ ὑποταχθεῖ κατόπιν στὴν ὀπτικὴ τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας καὶ νὰ ξαναγυρίσει μετὰ στὴν πρώτη της ἀφετηρία. Ὁ Βρανούσης ὑπότασσε στὴν τέχνη τοῦ λόγου αὐτὸ ποὺ πραγματικὰ ἀποτελοῦσε τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια, δίνοντας ἔτσι τὸ ἱστορικὸ ἀνάπτυγμα τῆς τελευταίας καὶ συγχρόνως τὴ φυσιογνωμία τῶν διανοουμένων: καὶ ἡ μιὰ καὶ οἱ ἄλλοι παραπέμπουν σὲ συνέχειες καὶ ἀσυνέχειες ποὺ μὲ ἔκδηλο τρόπο ἐπισήμανε ὅταν ἀναδείκνυε τὸ πεδίο τοῦ πολιτικοῦ στοχασμοῦ, ὑπόφορο μιᾶς μακρᾶς πνευματικῆς πρακτικῆς μὲ καθορισμένες τὶς κοινωνικές της ὑποδοχές, ἀλλὰ καὶ διαμορφούμενο σὲ ἀσυνέχεια, ὅταν οἱ ὑποδοχὲς αὐτὲς ἄλλαζαν φυσιογνωμία μέσα ἀπὸ τοὺς μηχανισμοὺς οἱ ὁποῖοι διέπαν τὰ ἐξουσιαστικὰ μορφώματα. Ὁ πολιτικός

του Χριστόπουλος δίνει τὸ στίγμα τῶν ἐνδιαφερόντων του καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

Ἡ συνέχεια ὡστόσο ἐξειδικεύεται καὶ στοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους: βαθὺς γνώστης τῶν κειμένων, ἤξερε τὴν τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς τους, τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ ἄλλα κείμενα, ἤξερε τὸν κυκλικὸ βηματισμὸ ἑνὸς τρόπου σκέψης ποὺ κάποτε καταλήγει σὲ ἐθισμὸ χωρὶς τὴν ἀρχική της δομικὴ καὶ λειτουργικὴ τονικότητα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μίλησε γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς συγκρότησης τῆς concordance τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, ἀπὸ τὶς ρίζες ὡς τὸν Ἐλύτη, ποὺ θὰ ἀναδείκνυε ὄχι μόνο τὴν ἐξάρτηση τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἐκφορᾶς του. Εἶναι εὐνόητο ὅτι φτάνουμε ἔτσι σὲ ἄλλου τύπου ἀναζητήσεις, στὴν ἀναζήτηση τῆς φυσιογνωμίας τοῦ δέκτη τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, σ' αὐτὸ ποὺ ὁ Δημαρὰς ὀνόμαζε συλλογικὲς συνειδήσεις.

Νά, λοιπόν, γιατί ἔχουμε νὰ κάμουμε μὲ δυὸ ἱστορίες, μὲ τὴ συνείδηση ὅτι ἔχουμε νὰ κάμουμε μὲ δυὸ ἱστορίες. Δὲν εἶναι οἱ μόνες.

Ἔλεγα πιὸ πρὶν ὅτι δὲν θὰ κατανοούσαμε τὸν Λέανδρο Βρανούση, ἂν ἐκφράζαμε τὴ λύπη μας γιατὶ δὲ μᾶς μετάδωσε ὅλη του τὴ σοφία. Καὶ ἐδῶ πάλι νομίζω ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ δυὸ βιωματικὲς ἱστορίες: γιὰ τὸν Βρανούση οἱ μερικεύσεις ἀνῆκαν σὲ ἕνα ὅλο καὶ αὐτὸ τὸ ὅλο τὸ ἀφηγοῦνταν ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του. Κάποτε εἶχε πεῖ, τὸ 1986, στοὺς συμπατριῶτες του τοὺς Γιαννιῶτες ὅτι ἔχει χρέος νὰ πεῖ αὐτὰ ποὺ ξέρει, νὰ ἀνακοινώσει τὰ εὑρήματά του, τὰ εὑρήματα ἐκεῖνα ποὺ συνθέταν τὸ ὅλο, τὴν ἐσωτερίκευση ἀλλιῶς μιᾶς ἱστορίας ποὺ τὴν ἀνάσταινε ψηφίδα μὲ ψηφίδα. Σολωμικὸ ἀντίστοιχο, ἡ ἱστορία τῶν σιωπῶν του ζητᾶ ἄλλες ἐξηγήσεις πέρα ἀπὸ τὴν ἀναβλητικότητα καὶ τὴν τελειοθηρία: ὁ ἴδιος τὸ εἶχε πεῖ κάποτε ρητὰ μὲ τὴ συμβατικὴ γλώσσα τοῦ ἐπαγγέλματος, ὅτι δηλαδὴ κάποιες ἀπὸ τὶς ἔρευνές του, ποὺ δὲν πῆραν τὸ δρόμο τῆς δημοσιότητας, τοῦ ἐπέβαλλαν νὰ τὶς ἀρθρώσει σὲ ἕνα βιβλίο· δηλαδὴ νὰ ὀργανώσει μιὰ θεματικὴ μέσα στὶς διαστάσεις καὶ στὶς διασυνδέσεις ποὺ ὁ ἴδιος ἤξερε ὅτι ἡ θεματικὴ αὐτὴ συνεπάγεται. Μιὰ δεύτερη, ἔτσι, ἱστορία, ἡ ἱστορία τῶν σιωπῶν ποὺ δὲν εἶχαν παρὰ νὰ ἁπλώσουν τὸ χέρι γιὰ νὰ βροῦν τὴ φωνή τους.

Τὴ γενιά του ἕνας ὁμότεχνός του, χωρὶς ὅμως τὴ δική του σοφία καὶ τέχνη, τὴν εἶπε δρακογενιὰ ποὺ ἀνεβαίνει τὴ ματωμένη σκάλα τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦ Βρανούση οἱ ἐκφράσεις ἦταν ἠπιότερες, ὄχι χωρὶς καημὸ καὶ θυμηδία. Τὴ δική του γενιά, τοὺς «κεκοιμημένους» συναγωνιστὲς τῆς Ἀντίστασης, τοὺς εἶχε κι αὐτοὺς μέσα στὰ χρέη του. Αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἀφηγοῦνταν, ἔγραψε καὶ γι' αὐτὴ μὲ τὴν προσωπική του μάχη στὴν ὑπό-

θεση τῶν φακέλων. Ἦταν κι αὐτὴ μιὰ δεύτερη ἱστορία, ἕνα βίωμα πού νομίζω ὅτι μεταγραφόταν στὴν ἄλλη ἱστορία πού ἔγραφε μέσα ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς κανόνες τοῦ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, ὅταν ἔχεις ἀφομοιώσει τὸ δίδαγμα τοῦ οὐδὲν ἀμάρτυρον ἀείδω. Αὐτὴ ἡ βιωματική, ἡ ζώσα ἱστορία πού τὴν ἐπικέντρωνε στὴν Ἀντίσταση τὸν ἔκανε νὰ βλέπει τοὺς ἀνθρώπους μέσα ἀπὸ τὸ ἐξανθρωπιστικὸ πρίσμα τῆς φιλαλληλίας, τὸν ἔκανε οἰκεῖο μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Ψαλίδα, τὸν Ρήγα, νομίζω συγχρόνως καὶ κριτικὰ κατανοητικὸ γιὰ ἄλλους, πού τοὺς ἤξερε βαθιὰ καὶ γι' αὐτοὺς δὲν ἔγραψε μολονότι εἶχε πράγματα νὰ πεῖ, ἔστω καὶ στὸ εὑρηματικὸ ἐπίπεδο, λόγου χάρη γιὰ τὸν Μακρυγιάννη, γιὰ τὸν Παναγιώτη Ζωγράφο, πού ἤξερε ποιανοῦ σπιτιοῦ στὴν Ἀθήνα ζωγράφισε τοὺς τοίχους. Ἴσως μὲ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔγραψε, τοὺς πρωτόγονους τῆς σκέψης καὶ τῆς ἐπανάστασης, εἶχε συναντηθεῖ στὰ ἠπειρωτικὰ βουνά, τοὺς κατανόησε μὲ ἀγάπη, ἀλλὰ μὲ τὴ συγκατάβαση τοῦ Διαφωτιστῆ: νομίζω ὅτι τοὺς ἔβλεπε ὡς ἀντικείμενα, ὄχι ὑποκείμενα τῆς ἱστορίας, τῶν διπλῶν ἱστοριῶν τῶν ὁποίων ἦταν μάρτυρας καὶ μέτοχος.

ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ